

MI-MPI

Souhrn látky

leden 2017

verze 0.1.0

Obsah

I. Algebra	5
1. Teorie grup 	5
1.1. Základní pojmy	5
1.2. Množiny s jednou binární operací	5
1.3. Cayleyho tabulka	7
1.4. Podgrupy	8
1.5. Cyklické grupy a generátory	9
1.5.1. Aditivní grupy \mathbb{Z}^+	9
1.5.2. Multiplikativní grupy \mathbb{Z}^\times	9
1.5.3. Eulerova funkce	11
1.5.4. Řešený příklad z midtermu	12
1.6. Základní věty	12
1.7. Homomorfismus a izomorfismus	13
1.7.1. Důležité vlastnosti	13
1.7.2. Věty	14
1.7.3. Skládání permutací	14
2. Tělesa a okruhy 	14
2.1. Úvod	15
2.2. Okruh (Ring)	15
2.2.1. Příklady	15
2.3. Obor integrity	16
2.3.1. Příklady	16
2.4. Těleso	16
2.4.1. Vlastnosti	16
2.5. Konečné (Galoisovo) těleso	16
2.5.1. Zápis konečných (binárních) těles	17
2.6. Okruh polynomů nad okruhem/tělesem	17
2.6.1. Definice	17
2.6.2. Výpočet nad tělesem s ireducibilním polynomem	18
2.6.3. Ireducibilní polynom	20
2.6.4. Ireducibilní polynomy v \mathbb{Z}_2	20
2.6.5. Rozšířený Euklidův algoritmus	21
II. Funkce více proměnných	23
3. Derivace 	23
3.1. Definice derivace	23
3.2. Přehled základních derivací	24
3.3. Parciální derivace v bodě a	24
3.4. Parciální derivace vyšších řádů	25
4. Vyšetření průběhu funkce 	25
5. Gradient 	25
5.1. Gradient ve směru a v bodě	26

6. Jacobiho matice 	26
7. Hessova matice (Hessián) 	27
8. Definitnost matic 	27
9. Sylvestrovo kritérium	28
10. Kvadratická forma matice	29
11. Tečná rovina	29
 III. Integrál funkce více proměnných 	 30
12. Základní pojmy	30
13. Riemannův integrál funkce jedné a více proměnných	30
13.1. Vlastnosti Riemannova integrálu	32
14. Newtonův integrál	32
14.1. Primitivní funkce	32
14.2. Primitivní funkce elementárních funkcí	33
14.3. Newtonova-Leibnizova formule	33
15. Dvojný integrál nad obdélníkovou oblastí	33
16. Dvojný integrál nad obecnou oblastí	34
17. Trojný integrál a aplikace	36
 IV. Teorie grafů	 37
18. Párování v grafu	37
18.1. Bipartitní graf	37
18.2. Párování v grafu	37
18.3. Stabílní párování	38
 V. Ostatní	 39
19. Modulární aritmetika	39
19.1. Inverzní modulo	39
19.2. Lineární kongruentní rovnice	40
19.3. Malá Fermatova věta	40
19.4. Eulerova věta	41
19.5. Čínská věta o zbytcích	42
20. Numerická matematika a strojová čísla	44
20.1. IEEE-754	46
20.2. Hladový algoritmus	46

21. Numerické metody řešení soustav lineárních rovnic	47
21.1. Přímé metody – Gausova, hornerova	47
21.2. Iterační metody	48
22. Teorie čísel	49
22.1. Bézoutovy koeficienty	49
23. Fuzzy matematika	50
23.1. Vzdálenost a podobnost	50
23.2. Fuzzy množiny	51
23.2.1. Průnik (součin) fuzzy množin (T -normy)	51
23.2.2. De Morganovy zákony a T -konormy (součet – sjednocení)	51
23.3. Kopule	52
23.4. Defuzzifikace	52
24. Optimalizace	52
24.1. Druhy optimalizačních úloh	52

Symbolem „“ jsou označeny ty sekce dokumentu, které odpovídají okruhům SZZ 2017.

Část I.

Algebra

1. Teorie grup

1.1. Základní pojmy

Řád (pod)grupy $G = (M, \circ)$ nazýváme počet prvků množiny M . Je-li M nekonečná množina, je i řád nekonečný. Podle řádu rozlišujeme konečné a nekonečné grupy. Řád (pod)grupy můžeme značit pomocí „#“.

Jednoznačné dělení V každé grupě (G, \circ) mají pro libovolné $a, b \in G$ rovnice

$$a \circ x = b \text{ a } y \circ a = b \text{ jediné řešení.}$$

$$\text{A to } x = a^{-1} \circ b \text{ a } y = b \circ a^{-1}{}^1.$$

\mathbb{Z} Celá čísla $\{-2, -1, 0, 1, 2\}$.

\mathbb{N} Přirozená čísla $\{1, 2, 3\}$.

\mathbb{N}^0 Přirozená čísla **včetně** nuly.

Kleinova grupa Nejmenší necyklická grupa. Jedná se o direktní součin dvou kopií cyklické grupy řádu 2.

$$V = (\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2, \circ)$$

1.2. Množiny s jednou binární operací

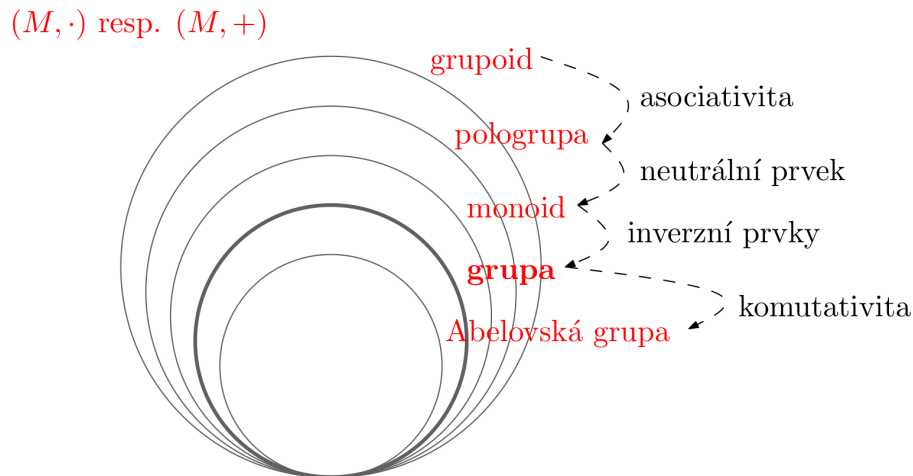
- Důvod, proč se tímto zabýváme: pokud dokážeme nějaké tvrzení pro obecnou strukturu, bude toto tvrzení platit i pro všechny konkrétní struktury, které od ní „dědí“
 - Jedná se tedy o triviální důkaz asociativity

Obecně se jedná o uspořádanou dvojici neprázdná **množina a binární operace** \circ na ní, která vezme nějaké dva objekty z M a jednoznačně jim přiřadí jiný objekt.

$$(M, \circ)$$

$$M \circ M \rightarrow M$$

¹Řešení té rovnice si představuji takto: hledáme, co dosadit za x resp. y tak, aby napravo zůstalo jen b . Využíváme faktu, že $a \circ a^{-1} = a \circ e = a$.

Obrázek 1: Hierarchie množin s binární operací a jejich „**ANIK**“ vlastnosti.

ANIK

(**A** sociativita – **N** eutrální prvek – **I** nverzní prvky – **K** omutativita)

Grupoid M je *uzavřená* vůči operaci \circ , tj. výsledek operace opět náleží do množiny

$$\forall a, b \in M \quad a \circ b \in M$$

Pologrupa Je grupoid. Operace je nad M *asociativní*.

$$\forall a, b, c \in M \quad (a \circ b) \circ c = a \circ (b \circ c)$$

Monoid Je pologrupa. Existuje právě jeden (v každém monoidu) *neutrální prvek*.

$$\exists e \in M \quad \forall a \in M \quad e \circ a = a \circ e = a$$

Grupa Je monoid. Všechny prvky (každý prvek) mají právě jeden *inverzní prvek* (říkáme, že a^{-1} je inverzním prvkem k a).

$$\forall a \in M \quad \exists a^{-1} \in M \quad a \circ a^{-1} = a^{-1} \circ a = e$$

Dále platí

- Sdruženost inverzního prvku: $(a^{-1})^{-1} = a$
- Inverze výsledku operace: $(a \circ b)^{-1} = a^{-1} \circ b^{-1}$

Abelovská grupa Operace \circ je *komutativní*.

$$\forall a, b \in M \quad a \circ b = b \circ a$$

- Z definice plyne, že každá grupa je monoid, každý monoid je pologrupa a každá

pologrupa je grupoid. Tyto struktury od sebe „dědí“ vlastnosti.

grupoid \supset pologrupa \supset monoid \supset grupa

- Pokud máme zadanou dvojici „množina a operace“ zjistíme, o co se jedná, jen postupným testováním všech předchozích vlastností.

1.3. Cayleyho tabulka

Tabulka zachycující vzájemné vztahy všech prvků ve struktuře (M, \circ) , kde M má konečný počet prvků. Pokud má množina M z dvojice (M, \circ) konečný počet prvků, lze její strukturu (danou operací \circ) kompletně zachytit v tzv. *Cayleyho tabulce*.

- **Uzavřenost** poznáme tak, že všechny buňky tabulky obsahují jen prvky z M .
- **Asociativitu** operace z tabulky poznáme těžko.
- **Neutrální prvek** e se v Cayleyho tabulce pozná tak, že „jeho“ (prvku) řádek i sloupec je stejný, jako první řádek a sloupec tabulky. [FIXME]: Jedná se o záhlaví tabulky nebo o skutečně první sloupec/řádek?
- **Inverzní prvek** k prvku najdeme, tak že v jeho sloupci a řádku nalezneme neutrální prvek e .
- **Komutativnost** poznáme tak, že tabulka je symetrická podle hlavní diagonály.

Cayleyho tabulka každé grupy tvoří tzv. *magický čtverec*. Magický čtverec pro n prvkovou množinu M je matice $n \times n$ taková, že v každém řádku i sloupci jsou vždy všechny prvky množiny M .

Příklad Cayleyho tabulky

Uvažujme

$$\mathbb{Z}_4^+ = \{0, 1, 2, 3\}$$

tedy množinu čísel $\{0, 1, 2, 3\}$ s operací sčítání modulo 4.

+4	0	1	2	3
0	0	1	2	3
1	1	2	3	0
2	2	3	0	1
3	3	0	1	2

0 je neutrální prvek, její řádek i sloupec se rovnají záhlaví.

$$1^{-1} = 3$$

$$2^{-1} = 2$$

$$3^{-1} = 1$$

Inverze

1.4. Podgrupy

Buď $G = (M, \circ)$ grupa. Podgrupou grupy G nazveme libovolnou dvojici $H = (N, \circ)$ takovou, že

- $N \subset M$,
- $H = (N, \circ)$ je grupa.
- **Každý prvek** grupy **generuje podgrupu** (ty se však mohou překrývat).
- V každé grupě $G = (M, \circ)$ (s alespoň dvěma prvky) existují vždy alespoň dvě *triviální podgrupy*:
 - grupa obsahující pouze neutrální prvek: $(\{e\}, \circ)$
 - a grupa samotná: $G = (M, \circ)$.
- Ostatním podgrupám, které nejsou triviální, se říká netriviální nebo *vlastní podgrupa*.
- Analogie s lineárním prostorem a lineárním podprostorem.
- Neutrální prvek podgrupy je roven neutrálnímu prvku grupy.
- Podgrupa H grupy G je její **normální podgrupou** (značíme $H \trianglelefteq G$), pokud pro každé $a \in G$ platí
$$\forall a \in G, H = aHa^{-1}$$
- Inverze prvku v podgrupě je stejná jako inverze stejného prvku v grupě.
- Průnik podgrup je znovu podgrupou

Langrangeova věta

Buď H podgrupa konečné grupy G . Potom řád H dělí řád G . Grupa s prvočíselným řádem má pouze triviální podgrupy.

- Věta neříká, že existuje podgrupa takového řádu. Pokud však nějakou podgrupu nalezneme, musí mít právě řád dělitele.
- Důsledkem je, že grupa prvočíselného řádu má pouze triviální podgrupy.

Příklad

$$\begin{aligned}\mathbb{Z}_{15}^\times &= \{1, 2, 4, 7, 8, 11, 13, 14\} \quad (G) \\ \#\mathbb{Z}_{15}^\times &= 8\end{aligned}$$

Podgrupy G budou:

- Dvě triviální řádu $\#1 = e = \{1\}$ a $\# \left(\mathbb{Z}_{15}^\times \right) = \left\{ \mathbb{Z}_{15}^\times \right\}$
- A další (*vlastní*) podgrupy řádů $\#4$ a $\#2$, protože $(\#4 \mid \#8)$:

$$\begin{aligned}\langle 7 \rangle = \langle 13 \rangle &= \{1, 4, 7, 13\}, \{1, 2, 4, 8\} \\ \langle 2 \rangle = \langle 3 \rangle &= \{1, 14\}, \{1, 11\}\end{aligned}$$

Generátory podgrupy $\langle 7 \rangle = \langle 13 \rangle$ generují stejnou podgrupu a $\langle 2 \rangle = \langle 3 \rangle$ generují stejnou podgrupu.

1.5. Cyklické grupy a generátory

Grupa $G = (M, \circ)$ je cyklická, pokud existuje prvek $a \in M$ takový, že $\langle a \rangle = \{a^n | n \in \mathbb{N}\} = G$. Prvek a je generátor grupy G .

- V cyklické grupě $G = (M, \circ)$ řádu n platí pro všechny prvky $a \in M$, že $a^n = e$, kde e je neutrální prvek. Tedy $G = \{\dots, a^{-2}, a^{-1}, e, a^1, a^2, \dots\}$.
- Neutrální prvek \neq generátor.
- Každá cyklická grupa je zároveň Abelovou grupou.
- Grupa prvočíselného řádu (počet prvků je prvočíslo) je cyklická.
- Libovolná podgrupa cyklické grupy je opět cyklická grupa.
- Je-li G **cyklická multiplikativní** grupa řádu n a a nějaký její generátor, potom a^k je také generátor tehdy, a jen tehdy, když k a n jsou nesoudělná (tj. $\gcd(k, n) = 1$).
- V cyklické grupě řádu n je počet generátorů roven $\varphi(n)$. Viz [Eulerova funkce](#) na straně 11.

Příklad – základní ukázka grupy

$$\begin{aligned}\mathbb{Z}_4^+ &= \{0, 1, 2, 3\} \\ \#\mathbb{Z}_4^+ &= 4 \\ e &= 0 \\ 2^4 &= (16)_{MOD 4} = 0\end{aligned}$$

1.5.1. Aditivní grupy \mathbb{Z}^+

- Všechny aditivní grupy jsou cyklické.
- Aditivní grupa modulo n je rovna $\langle k \rangle$ (generátoru) tehdy, a jen tehdy, když k a n jsou nesoudělná čísla.
- Počet prvků grupy \mathbb{Z}_{MOD}^+ je MOD.

Příklad

$$\begin{aligned}\mathbb{Z}_{15}^+ &= \{0, 1, 2, 3, \dots, 14\} \\ \mathbb{Z}_{15}^+ &= \{\langle 1 \rangle, \langle 2 \rangle, \langle 4 \rangle, \langle 6 \rangle, \langle 7 \rangle, \langle 8 \rangle, \langle 9 \rangle, \langle 11 \rangle, \langle 12 \rangle, \langle 13 \rangle, \langle 14 \rangle\}\end{aligned}$$

Generátorem jsou všechna čísla nesoudělná s 15.

1.5.2. Multiplikativní grupy \mathbb{Z}^\times

Multiplikativní cyklická grupa

\mathbb{Z}_n^\times je cyklická tehdy a jen tehdy, když $n = 2, 4, p^k, 2p^k$, kde p je liché prvočíslo a $k \in \mathbb{N}^+$.

- Multiplikativní grupa modulo p , kde p je prvočíslo, je množina $\{1, 2, \dots, p-1\}$ s operací násobení modulo p . Tuto grupu značíme \mathbb{Z}_p^\times .
 - Grupa \mathbb{Z}_p^\times je vždy cyklická.
 - Řád této grupy \mathbb{Z}_p^\times je $p-1$ a má tedy $\varphi(p-1)$ generátorů.
- Prvky multiplikativní grupy jsou nesoudělné s jejím modulem, řád multiplikativní grupy tedy získáme jako:

$$\#\mathbb{Z}_{MOD}^\times = \varphi(MOD).$$

Příklad

$$\begin{aligned}\mathbb{Z}_3^\times &= \{1, 2\} \\ \mathbb{Z}_7^\times &= \{1, 2, 3, 4, 5, 6\} \\ (6 * 6)_{MOD 7} &= 1 \\ (6 * 5)_{MOD 7} &= 2 \\ &\dots\end{aligned}$$

Příklad II.

Najděte podgrupy následující multiplikativní grupy

$$\begin{aligned}\mathbb{Z}_{22}^\times &= \{1, 3, 5, 7, 9, 13, 15, 17, 19, 21\} \ (G) \\ \#\mathbb{Z}_{22}^\times &= 10\end{aligned}$$

Tato grupa je cyklická, protože

$$\begin{aligned}22 &= 11 * 2 \left(= 2 * \mathbb{P}^1 \right) \\ \varphi(10) &= 4\end{aligned}$$

Její podgrupy budou (triviální grupy vynecháme) řádů

$$10 = 2 * 5 \rightarrow \#2 \text{ a } \#5$$

Podgrupy nalezneme pomocí generátorů podgrupy (každý prvek grupy G) postupným uzavíráním:

$$\begin{aligned}\langle 3 \rangle &= \{3\} \\ &= \{3, 3 * 3\} = \{3, 9\} \\ &= \{3, 9, (9 * 3)_{22}\} = \{3, 9, 5\} \\ &= \{3, 9, 5, 5 * 3\} = \{3, 9, 5, 15\} \\ &= \{3, 9, 5, 15, (15 * 3)_{22}\} = \{3, 9, 5, 15, \boxed{1}\}\end{aligned}$$

Vygenerovaná podgrupa je řádu 5, což je v pořádku.

Stejným způsobem pokračujeme pro všechny prvky z G . Zjistíme, že generátory podgrupy

$$\langle 7 \rangle, \langle 13 \rangle, \langle 17 \rangle \text{ a } \langle 19 \rangle$$

vygenerují celou grupu G , jsou tedy jejími generátory (jejich počet sedí s $\varphi(10)$).

1.5.3. Eulerova funkce

Eulerova funkce $\varphi(n)$, kde $n \geq 2$, je definována jako počet kladných celých čísel, která jsou nižší než n a jsou s n nesoudělná².

$$\begin{aligned}\varphi(1) &= 1; \varphi(2) = 1 \\ \varphi(p) &= p - 1, p \in \mathbb{P} \\ \varphi(p^k) &= (p - 1) * p^{k-1}, p \in \mathbb{P} \\ \varphi(n * m) &= \varphi(n) * \varphi(m), n, m \in \mathbb{N} \text{ a } n, m \text{ jsou nesoudělná}\end{aligned}$$

²Nesoudělná čísla jsou v matematice taková celá čísla, která mají pouze jednoho kladného společného dělitele – číslo 1.

1.5.4. Řešený příklad z midtermu

Grupa \mathbb{Z}_{26}^\times je cyklická. Pro jakou množinu A je následující výrok pravdivý: Prvek a je generátor grupy \mathbb{Z}_{26}^\times jestliže $a^n \neq 1$ pro všechna $n \in A$.

- (A) $A = \{2, 4, 7, 13\}$
- (B) $A = \{4, 7\}$
- (C) $A = \{4, 6\}$
- (D) Ani pro jednu z nabízených možností.
- (E) $A = \{1, 2, 3, 4, 6\}$

Poznámka k zadání: Hledáme taková čísla, na která když umocníme generátor, výsledek se nebude rovnat 1.

Při řešení vycházíme z následujících dvou vět:

- Řád podgrupy dělí řád grupy.
- V cyklické grupě platí $a^n = e$, kde n je řád grupy a e její neutrální prvek.

Pokud je a generátor grupy (řčeno v zadání), musí dle předchozího platit, že a^1, a^2, \dots, a^{n-1} se **nerovnájí** e . Dále budeme vycházet z vlastnosti, že pokud prvek není generátorem grupy, je generátorem některé její podgrupy (viz sekce [Podgrupy](#)). Z čehož plyne, že a^h , kde h je řád podgrupy, by bylo 1.

Řády podgrup grupy \mathbb{Z}_{26}^\times mohou být $\{2, 3, \mathbf{4}, \mathbf{6}\}$ ($\varphi(26) = 12$).

Správná odpověď je tedy **C) $A = \{4, 6\}$** – jinými slovy jestliže $a^4 \neq 1 \wedge a^6 \neq 1$, pak a je generátorem (o obdobně pokud by $a^4 = 1$ ($1 = e$, a 4 není řádem grupy) a by bylo generátorem nějaké podgrupy).

1.6. Základní věty

- V každém monoidu existuje právě jeden neutrální prvek. (Důkaz sporem)
 - Předpokládejme, že v monoidu existují dva různé neutrální prvky e_1 a e_2 . Musí platit $e_1 = e_1 \circ e_2 = e_2$, což je spor s předpokladem (takhle jednoduché to je).
- V grupě má každý prvek právě jeden inverzní prvek. (Důkaz sporem)
 - Předpokládejme, že v grupě existují pro prvek a dva různé inverzní prvky a_1^{-1} a a_2^{-1} . Pak musí platit $a_1^{-1} = a_1^{-1} \circ e = a_1^{-1} \circ a \circ a_2^{-1} = e \circ a_2^{-1} = a_2^{-1}$, což je spor s předpokladem.

1.7. Homomorfismus a izomorfismus

Homomorfismus Zobrazení, které zachovává operace. Budte $G = (M, \circ_G)$ a $H = (N, \circ_H)$ dva grupoidy. Zobrazení $\varphi : M \rightarrow N$ nazveme homomorfismem (homomorfním zobrazením) G do H , jestliže

$$\forall x, y \in M \text{ platí } \varphi(x \circ_G y) = \varphi(x) \circ_H \varphi(y).$$

Slovy: Jestliže na libovolné dva prvky v grupě G aplikujeme operaci grupy G , a pak výsledek zobrazíme do grupy H , **dostaneme vždy stejný výsledek**, jako kdybychom je (prvky grupy G) nejdříve zobrazili do grupy H a **potom** aplikovali operaci grupy H .

- Pro homomorfní zobrazení vždy platí:
 - e je neutrální prvek v G , potom $\varphi(e)$ je neutrální prvek v H ;
 - zobrazení inverze je stejné jako inverze zobrazení;
 - pokud je G grupa, pak $\varphi(G)$ je podgrupa v H ;
 - Neutrální prvek jedné grupy se homomorfismem zobrazí vždy na neutrální prvek té druhé.

Izomorfismus pokud je homomorfismus navíc *bijekcí*, tj.

$$a : G \rightarrow H \text{ a } b : H \rightarrow G, \quad a \circ b = id_H \text{ a } b \circ a = id_G.$$

- Bijekce je zobrazení, které je **prosté** (jeden obraz má nejvýše jeden vzor) a **na** (všechny obrazy mají svůj vzor).
- Oba **zachovávají strukturu danou binární operací** – je jedno, jestli nejdříve aplikujeme operaci a pak zobrazíme. nebo nejdříve zobrazíme a pak aplikujeme operaci.
- Pro definici homomorfismu vyžadujeme **pouze uzavřenost množiny** vůči binární operaci. Homomorfismus je proto definován na nejobecnějších grupoidech. Jednotlivé struktury od sebe dědí – definice homomorfismu se tedy přenáší i na grupy.
- Inverzní zobrazení k isomorfismu je také isomorfismus.
- Grupy, mezi kterými existuje izomorfismus, se nazývají **izomorfní**.
- **Počet různých izomorfismů** se rovná³ faktoriálu z počtu generátorů (odpovídá počtu bijektivních zobrazení).
- Složení dvou (homo|iso)morfismů je (homo|iso)morfismus.

1.7.1. Důležité vlastnosti

- Izomorfní grupy musí mít stejný řád.
- Neutrální prvek jedné grupy se homomorfismem zobrazí vždy na neutrální prvek té druhé.
- Také inverze se zachovávají ve smyslu toho, že $\varphi(x^{-1}) = \varphi(x)^{-1}$.
- Je-li φ homomorfismus grupy G do H , pak $\varphi(G)$ je podgrupa v H .
- Všechny izomorfní grupy jsou totožné, mají jen jinak pojmenované prvky.

³Tato vlastnost byla odvozena z pozorování.

1.7.2. Věty

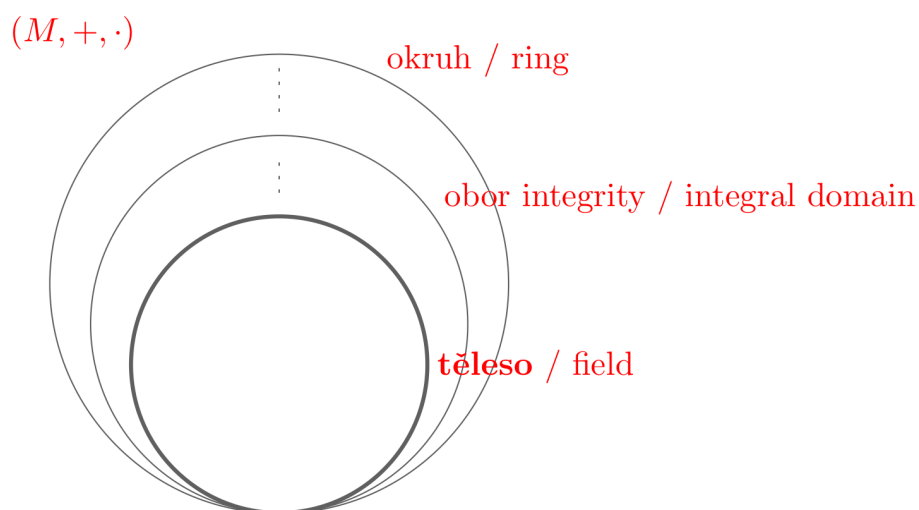
- Neutrální prvek jedné grupy se homomorfismem zobrazí vždy na neutrální prvek té druhé.
- Je-li φ homomorfismus grupy G do H , pak $\varphi(G)$ je podgrupa v H .
- Libovolné dvě nekonečné cyklické grupy jsou izomorfní. Pro každé $n \in \mathbb{N}$ jsou libovolné dvě cyklické grupy řádu n izomorfní.
- **Cayleyova věta:** Libovolná konečná grupa je izomorfní s nějakou grupou permutací.
- Obecně platí pro kartézský součin dvou grup H a G řádů n a m toto: kartézský součin je cyklická grupa právě když G a H jsou cyklické a n a m nesoudělné

1.7.3. Skládání permutací

$$\left(\begin{array}{ccc} & \downarrow [3] & \\ 1 & 2 & 3 \\ 1 & 3 & \boxed{2} \end{array} \right) \circ \left(\begin{array}{ccc} \downarrow [1] & & \\ 1 & 2 & 3 \\ 3 \leftarrow [2] & 2 & 1 \end{array} \right) = \left(\begin{array}{ccc} & & \\ \boxed{2} & 3 & 1 \end{array} \right)$$

2. Tělesa a okruhy 🎓

Tématem se zabývá 5. handout.

Obrázek 2: Hierarchie okruhů, oborů integrity a těles „TOBOK“.

2.1. Úvod

Doteď jsem se zabývali strukturami, které vzniknou přidáním jedné binární operace k neprázdné množině. Jako grupu jsme definovali takovou strukturu, kde má daná operace něco jako svou inverzi, což je analogie k tomu co známe z klasických množin čísel: odečítání je přičítání inverze podobně jako dělení je násobení inverzí. Ovšem abychom měli aritmetiku kompletní, potřebujeme stejně jako na (reálných) číslech jak sčítání s odečítáním, tak také násobení s dělením, abychom mohli definovat například už tak základní pojem jako je polynom.

Budeme se věnovat právě **strukturám se dvěma binárními operacemi**, zejména okruhům a tělesům, které jsou právě zobecněním reálných čísel s dobře definovaným sčítáním a násobením i operacemi k nim obrácenými.

[handout 5]

2.2. Okruh (Ring)

Okruh je druh množiny se dvěma binárními operacemi. Buďte M neprázdná množina a „+“ a „*“ binární operace. Řekněme, že $R = (M, +, *)$ je okruh, pokud platí:

- $(M, +)$ je **Abelovská grupa** (komutativita);
- $(M, *)$ je **pologrupa**;
- Platí levý a pravý distributivní zákon:

$$(\forall a, b, c \in M) (a(b + c) = ab + ac \wedge (b + c)a = ba + ca)$$

- Je-li $*$ komutativní, je R **komutativní okruh**;
- $(M, +)$ se nazývá **aditivní grupa** okruhu R ;
- $(M, *)$ se nazývá **multiplikativní pologrupa** okruhu R ;
- neutrální prvek grupy $(M, +)$ se nazývá **nulový prvek** a značí se 0 , inverzní prvek k $a \in M$ pak značíme $-a$. Násobení nulovým prvkem dává opět nulový prvek.
- V okruhu můžeme definovat odečítání předpisem

$$a - b := a + (-b)$$

2.2.1. Příklady

- $(\mathbb{N}, +, *)$ není okruh, neb $(\mathbb{N}, +)$ není grupa;
- $(\mathbb{Z}, +, *)$ je okruh a obor integrity;
- platí-li $0 * 0 = 0$, pak triviální okruh je $(\{0\}, +, *)$.

*+:
Abelovská
grupa;
*:
komutativita.*

2.3. Obor integrity

Buď $R = (M, +, *)$ okruh. Libovolné nenulové prvky $a, b \in M$ takové, že

$$a * b = 0,$$

se nazývají **dělitelé nuly**.

Komutativní okruh bez dělitelů nuly se nazývá **obor integrity**.

- Každý obor integrity je zároveň okruh.

2.3.1. Příklady

- $(\mathbb{Z}, +, *)$ je obor integrity;
- každý číselný okruh $(M, +, *)$ kde $M \subset \mathbb{C}$ a $+$ a $*$ jsou „klasické“, je obor integrity.

2.4. Těleso

Okruh $T = (M, +, *)$ se **nazývá těleso**, jestliže $(M \setminus \{0\}, *)$ je grupa a $(M, +)$ je standardně Abelovská grupa.. Tuto grupu nazýváme multiplikativní grupou tělesa T . Nulu musíme vyjmout, protože k ní neexistuje inverzní prvek, tj. nelze dělit nulou:

$$0^{-1} = ??$$

Pro úplnost: Aditivní nulový prvek nemá multiplikativní inverzi.

2.4.1. Vlastnosti

- V každém tělese jsou definovány obvyklé aritmetické operace (sčítání, odčítání, násobení, dělení a odvozeně mocnění, odmocňování, logaritmování).
- Triviální těleso je $(\{0, 1\}, +, *)$, operace jsou XOR a AND (nebo normální operace modulo 2).
- Každé těleso je obor integrity.

2.5. Konečné (Galoisovo) těleso

- **Těleso, které má konečný počet prvků.**
- Existují pouze tělesa řádu p^n , kde p je prvočíslo a n je přirozené číslo. Prvočíslo p se nazývá **charakteristika**. Navíc platí, že všechna tělesa řádu p^n jsou navzájem izomorfní.
- V tělesech je neutrálním prvkem číslo 1. V tělese $GF(2^3)$ je např. neutrální číslo binární řetězec 001.

*Nemá
dělitele
nuly.*

*Multiplikativní
grupa bez 0.*

2.5.1. Zápis konečných (binárních) těles

- V binárním tělese lze každý prvek reprezentovat jako posloupnost 0 a 1.
- Sčítání je definováno jako sčítání po složkách modulo 2. Nulový prvek je prvek, který obsahuje samé 0, každý prvek je inverzí sama sebe, jde tedy o aditivní grupu.
- Násobení nelze po složkách, nebudou existovat inverze – násobení se zavede jako klasické násobení polynomů modulo nějaký zvolený ireducibilní polynom

$$101 = x^2 + 0x + 1$$

$$202 = 2x^2 + 0x + 2$$

$$(-1)_3 = 2$$

(O kolik čísel se musíme posunout doleva, abychom získali 3.)

$$GF(M^\#) = (2^4)$$

je řád:

$$\# = 4 \rightarrow a, b, c, d$$

$$y = ax^{\#-1} + bx^{\#-2} + \dots = ax^3 + bx^2 + cx + d$$

M je modulo, ve kterém počítáme:

$$M = 2 \rightarrow a, b, c, d = \{0, 1\}$$

Aplikace Advanced Encryption Standard (AES, symetrická bloková šifra). Kódovaná výměna textu: kódovaný text rozdělím na bloky o (např.) 8 bitech a zašifrujeme. Toto šifrování v AES je založeno na tom, že operace s $n = 8$ bity lze chápat jako aritmetické operace v konečném tělese s 2^n prvky pro $n = 8$. Tělesa s 2^n prvky zveme binární tělesa a značíme $GF(2^n)$ (jako Galois Fields).

2.6. Okruh polynomů nad okruhem/tělesem

2.6.1. Definice

Abychom mohli sčítat, odčítat a násobit polynomy ve tvaru $\sum a_i x^i$, potřebujeme pouze vědět jak sčítat, odčítat a násobit koeficienty. Obecně tedy můžeme vybudovat okruh polynomů podobný tomu, který známe z reálných resp. komplexních čísel, nad libovolným okruhem či tělesem.

Buď K okruh. Potom množina polynomů s koeficienty z tohoto okruhu spolu s operacemi sčítání a násobení definovanými jako:

$$\sum_{i=0}^n a_i x^i + \sum_{i=0}^n b_i x^i = \sum_{i=0}^n (a_i + b_i) x^i$$

$$\left(\sum_{i=0}^n a_i x^i \right) * \left(\sum_{i=0}^m b_i x^i \right) = \sum_{i=0}^{n+m} \left(\sum_{j+k=i} a_j b_k \right) x^i$$

2.6.2. Výpočet nad tělesem s ireducibilním polynomem

A – Dělení polynomu V tělese

$$GF(2^4)$$

vyřešte rovnici

$$1111y = 0110 + 0101y,$$

kde se počítá modulo ireducibilní polynom

$$P(x) = x^4 + x^3 + 1.$$

$$\begin{aligned} 1111y - 0101y &= 0101 \\ y(1111 - 0101) &= 0101 \end{aligned}$$

Počítáme v modulo 2, proto:

$$\begin{aligned} 1 + 1 &=_{MOD 2} 0 \\ - &=_{MOD 2} + \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} y1010 &= 0101 \\ y &= ax^3 + bx^2 + cx + d \\ (ax^3 + bx^2 + cx + d) * (x^3 + 0x^2 + x + 0 * 1) &= 0x^3 + x^2 + 0x + 1 \\ \dots &= \dots \end{aligned}$$

Rovnici roznásobíme a vydělíme (běžné dělení polynomu polynomem) ireducibilním polynomem:

$$(ax^6 + bx^5 + ax^4 + \dots) \div (P(x) = x^4 + x^3 + 1) = 0$$

Ve zbytku po dělení odhadneme koeficienty a, b, c, d , aby rovnice vycházela. V našem případě:

$$\begin{aligned} a &= 1 \\ b &= 0 \\ c &= 0 \\ d &= 0 \end{aligned}$$

Koeficienty dosadíme do předpisu y , čímž získáme finální výsledek:

$$y = ax^3 + bx^2 + cx + d = x^3 = \mathbf{1000}$$

B – Rozšířeným Euklidovým algoritmem Nejprve osamostatníme v původní rovnici y , zde nám nutně vyjde dělení (resp. násobení inverzí):

$$\begin{aligned}y(1010) &= 0110 \\ y &= 0110 * (1010)^{-1}\end{aligned}$$

Nyní vypočítáme inverzi $1010 (= x^3 + x)$:

		$\mathbf{x^3 + x}$	$\mathbf{x^4 + x^3 + 1}$
	$\mathbf{x^4 + x^3 + 1}$	0	1
	$\mathbf{x^3 + x}$	1	0
$\frac{x^4+x^3+1}{x^3+x} = x + 1$	$x^2 + x + 1$	$0 - [1 * (x + 1)] = \boxed{\mathbf{x + 1}}$	$1 - [0 * (x + 1)] = \boxed{\mathbf{1}}$
$\frac{x^3+x}{x^2+x+1} = x + 1$	$x + 1$	$1 - (x + 1)^2 = \boxed{\mathbf{x^2}}$	$0 - 1 * (x + 1) = \boxed{\mathbf{x + 1}}$
$\frac{x^2+x+1}{x+1} = x$	$\boxed{\mathbf{1}}$	$(x + 1) - (x * x^2) = \boxed{\underline{\underline{\mathbf{x^3 + x + 1}}}}$	

S inverzí dopočítáme x :

$$y = (x^2 + x) * (x^3 + x + 1) = x^5 + x^4 + x^3 + x^2 + x^2 + x$$

Výsledek vydělíme ireducibilním polynomem:

$$(x^5 + x^4 + x^3 + x) \div (x^4 + x^3 + 1) = x, \text{ zb. } \boxed{x^3 = 1000}$$

„Klasická“ metoda nalezení inverzního prvku **Zadání:** „V tělese $GF(3^2)$, kde se násobí modulo polynom $x^2 + 1$, najděte inverzní prvek k prvku 12.“

- Budeme počítat v modulo 3.
- Polynom bude maximálně prvního stupně, tzn. $ax + b$.

$$12 = x + 2$$

Musíme nalézt takové koeficienty polynomu, aby platil výraz

$$(x + 2) * (ax + b) = 1 \text{ (pozn.: 1 je neutrální prvek).}$$

Výraz roznásobíme a vydělíme ireducibilním polynomem

$$(ax^2 + bx + 2ax + 2b) \div (x^2 + 1) = a, \text{ zbytek: } x(2a + b) + 2b - a.$$

Nyní budeme ve zbytku hledat taková a a b , aby se výraz rovnal původní 1, resp. $0x + 1$. Řešením je tedy soustava dvou rovnic o dvou neznámých

$$x \left(\underbrace{2a + b}_{=0} \right) + \underbrace{2b - a}_1 = 0x + 1 \Rightarrow$$

$$2a + b = 0 \quad (1)$$

$$2b - a = 1 \quad (2)$$

Z první rovnice vyjádříme a , nezapomínejme, že počítáme v $GF(3)$

$$\begin{aligned} 2a &= -b \\ |-b|_3 &= 2b \Rightarrow \\ 2a &= 2b \\ a &= b, \end{aligned}$$

dosadíme a do druhé rovnice

$$\begin{aligned} 2a - a &= 1 \\ \mathbf{a} &= \mathbf{1} \Rightarrow \mathbf{b} = \mathbf{1}. \end{aligned}$$

Tyto koeficienty dosadíme do polynomu $ax + b$

$$ax + b; a = b = 1.$$

Výsledná inverze k prvku 12 je

$$\underline{\underline{x + 1 (= 11)}}.$$

2.6.3. Ireducibilní polynom

- K je okruh, $K[x]$ je komutativní okruh polynomů nad okruhem K .

Ireducibilní polynom

Buď $P(x) \in K[x]$ stupně alespoň 1. Řekněme, že $P(x)$ je ireducibilní nad K , jestliže pro každé dva polynomy $A(x)$ a $B(x)$ z $K[x]$ platí

$$A(x) * B(x) = P(x) \Rightarrow (\text{stupeň } A(x) = 0 \vee \text{stupeň } B(x) = 0).$$

- Slovy: Ireducibilní polynom je polynom, který nelze rozložit na součin jiných polynomů s nižším stupněm (vyjma polynomů stupně nula). Ireducibilní polynomy jsou **prvočísla mezi polynomy**.
- Polynom $P(x)$ je ireducibilní iff nelze zapsat jako součin $A(x) * B(x)$ dvou polynomů kladných stupňů

2.6.4. Ireducibilní polynomy v \mathbb{Z}_2

Tip

V \mathbb{Z}_2 testujeme ireducibilitu pro polynomy, které končí $\boxed{\dots + 1}$, v \mathbb{Z}_3 testujeme polynomy, které končí $\boxed{\dots + 1}$ nebo $\boxed{\dots + 2}$ atd. Toto pravidlo neplatí pro polynomy stupně 1.

Stupeň 0

$$\left. \begin{array}{ll} 0 & \text{NE} \\ 1 & \text{NE} \end{array} \right\} \text{Nevyhovují definici}$$
Stupeň 1

$$\left. \begin{array}{ll} \mathbf{x} & \text{ANO} \\ \mathbf{x} + 1 & \text{ANO} \end{array} \right\} \text{Všechny jejich násobky již nebudeme brát v úvahu}$$
Stupeň 2

$$\begin{array}{ll} x^2 & \text{NE (násobek } x) \\ x^2 + 1 & \text{NE} \\ x^2 + x & \text{NE (násobek } x) \\ \mathbf{x^2 + x + 1} & \text{ANO} \end{array}$$
Stupeň 3

$$\begin{array}{ll} x^3 & \text{NE} \\ x^3 + 1 & \text{NE} \\ \mathbf{x^3 + x + 1} & \text{ANO} \\ x^3 + x^2 & \text{NE} \\ \mathbf{x^3 + x^2 + 1} & \text{ANO} \\ x^3 + x^2 + x & \text{NE} \\ x^3 + x^2 + x + 1 & \text{NE} \\ x^3 + x & \text{NE} \end{array}$$
Stupeň 4

$$\begin{array}{ll} \mathbf{x^4 + x + 1} & \text{ANO} \\ \mathbf{x^4 + x^3 + 1} & \text{ANO} \\ \mathbf{x^4 + x^3 + x^2 + x + 1} & \text{ANO} \end{array}$$
2.6.5. Rozšířený Euklidův algoritmus

		X ireduc.	
	ireduc.	☐	☐
	X	☐	☐
÷	zbytek	☐	☐
☐	GCD	☐	☒

Příklad

Hledáme $5 * x \equiv 1 \text{ MOD } 17$ tj. inverzi 5.

		5	17
	17	0_A	1_C
	5	1_B	0_D
$\frac{17}{5} = 3$	zb. 2	-3_X	1_Y
$\frac{5}{2} = 2$	zb. 1	7	-2

$$-3_X = 0_A - (3 * 1_B)$$

$$1_Y = 1_C - (3 * 0_D)$$

$$-2 = 0_D - (2 * 1_Y)$$

$$\mathbf{7} = 1_B - [2 * (-3_X)] \text{ (výsledná inverze)}$$

Příklad „Petrův postup“

Hledáme $5 * x \equiv 1 \text{ MOD } 17$ tj. inverzi 5.

$? \times$	17	0	1
$3 \times$	5	1	0
$2 \times$	2	-3	1
	1	<u>7</u>	-2
	0		

Část II.

Funkce více proměnných

3. Derivace

3.1. Definice derivace

Derivace funkce f v bodě x_0 je číslo, které odpovídá směrnici tečny k funkci $f(x)$ v bodě o souřadnici x_0 . Směrnice tečny je tangens úhlu, který daná tečna svírá s kladnou poloosou x .

Říkáme, že funkce f má v bodě $x \in \mathbb{R}$ derivaci, je-li f definovaná v okolí bodu x a existuje-li limita

$$f'(x) = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(x+h) - f(x)}{h} = \boxed{\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x) - f(a)}{x - a}}$$

tuto limitu nazýváme derivace funkce f v bodě x .

3.2. Přehled základních derivací

Přehled základních derivací

$$\begin{aligned}C \frac{d}{dx} &= 0 \\x^n \frac{d}{dx} &= n * x^{n-1} \\\sin x \frac{d}{dx} &= \cos x \\\cos x \frac{d}{dx} &= -\sin x \\\tan x \frac{d}{dx} &= \frac{1}{\cos^2 x} \\\cot x \frac{d}{dx} &= -\frac{1}{\sin^2 x} \\e^x \frac{d}{dx} &= e^x \\\ln a \frac{d}{dx} &= \frac{1}{x} \\\log_a x \frac{d}{dx} &= \frac{1}{x \ln a} \\a^x \frac{d}{dx} &= a^x \ln a \\\arcsin x \frac{d}{dx} &= \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} \\\arccos x \frac{d}{dx} &= -\frac{1}{\sqrt{1-x^2}} \\(u * v)' &= u' * v + u * v' \\\left(\frac{u}{v}\right)' &= \frac{u' * v - u * v'}{v^2}\end{aligned}$$

3.3. Parciální derivace v bodě a

Parciální derivace funkce o více proměnných je její derivace vzhledem k jedné z těchto proměnných, přičemž s ostatními proměnnými se zachází jako s konstantami (v tomto kontextu je tedy opakem úplné derivace, kde mohou všechny proměnné měnit své hodnoty). Totální (úplná) derivace je derivace funkce více proměnných, která na rozdíl od parciální derivace zohledňuje závislosti mezi jednotlivými proměnnými.

Obecně, parciální derivaci funkce $f(x_1, \dots, x_n)$ vzhledem k x_i v bodě $a = (a_1, \dots, a_n) \in D_f$ tedy můžeme definovat jako:

$$\frac{\partial f}{\partial x_i}(a_1, \dots, a_n) = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(a_1, \dots, a_i + h, \dots, a_n) - f(a_1, \dots, a_n)}{h}$$

V předchozím výrazu jsou všechny proměnné kromě x_i pevně dané.

Pozn.:

- „ ∂ “ je „*partial*“ nebo také „*old-style Greek delta*“, značí parciální derivaci

3.4. Parciální derivace vyšších řádů

- 2. parciální derivace = parciální derivace parciálních derivací
- Značení:

$$\frac{\partial^2 f}{\partial x_i^2} = \frac{\partial \frac{\partial f}{\partial x_i}}{\partial x_i} \quad (1)$$

$$\frac{\partial^2 f}{\partial x_i \partial x_j} = \frac{\partial \frac{\partial f}{\partial x_i}}{\partial x_j} \quad (2)$$

1. Derivuj parciální derivaci podle x podle x ;
2. Derivuj parciální derivaci podle x podle y ;

4. Vyšetření průběhu funkce

- Určíme **definiční obor** funkce.
- **Průsečíky** s:
 - **osou** x získáme dosazením $y = 0$ do f
 - **osou** y získáme dosazením $x = 0$ do f .
- *Body podezřelé z extrémů* získáme pomocí rovnice

$$f'(x) = 0 \rightarrow x_1 = A, x_2 = B, \dots$$

- jejich y souřadnice získáme dosazením kořenů z předchozí rovnice do původní funkce f .
- Pro ověření, zda body podezřelé z extrémů jsou maximum nebo minimum, dosadíme do vztahu

$$f''(x \leftarrow A, x \leftarrow B, \dots).$$

- Pokud je tento výsledek **menší než nula** (< 0), jedná se o **lokální maximum**,
- pokud je tento výsledek **větší než nula** (> 0), jedná se o **lokální minimum**.

5. Gradient

- Vektor značící směr nejrychlejšího růstu funkce f .
- **Gradient v bodě** je vektor nejrychlejšího růstu funkce f z tohoto bodu.
- Gradient skalárně⁴ vynásobený vektorem je derivace funkce f v tomto bodě ve směru tohoto vektoru.

*Vektor
nejrychlejšího
růstu.*

⁴Skalární součin definujeme mezi dvěma vektory. Výsledkem skalárního součinu je reálné číslo.

Definice gradientu

Vektor

$$\nabla f(a) = \left(\frac{\partial}{\partial x_1}(a); \frac{\partial}{\partial x_2}(a); \dots; \frac{\partial}{\partial x_n}(a) \right)$$

se nazývá gradient funkce f v bodě a .

Pozn.:

- „ ∇ “ je „*nabla*“, značí gradient

5.1. Gradient ve směru a v bodě

Norma (velikost) vektoru

$$\|\vec{a}\| = \sqrt{a_1^2 + a_2^2 + \dots + a_n^2}$$

Normalizace vektoru

$$\vec{n} = \frac{\vec{a}}{\|\vec{a}\|} = \left(\frac{a_1}{\|\vec{a}\|}; \frac{a_2}{\|\vec{a}\|}; \dots; \frac{a_n}{\|\vec{a}\|} \right)$$

- Mějme funkci $f(x, y)$, směr \vec{s} a bod $B[a, b]$
- **Gradient v bodě:** Spočteme ∇f v bodě B , tedy $\nabla f(x \leftarrow a, y \leftarrow b)$
 - Další možný zápis gradientu v bodě: $\frac{\partial f}{\partial x}(a, b) = \dots, \frac{\partial f}{\partial y}(a, b) = \dots,$
- Výsledný gradient v bodě a ve směru je („ $*$ “ je skalární součin):

$$\nabla f(B) * \vec{n}.$$

- **Kritický bod** – Bod, ve kterém je gradient (všechny derivace) roven nulovému vektoru $\nabla f = (0, 0, 0)$.
 - Nalezneme vyřešením soustavy lineárních rovnic.
 - V těchto kritických bodech **může být** minimum, maximum nebo sedlový bod, který z nich to je se zjišťuje určením definitnosti Hessianovy matice v těchto bodech extrémů. Pro všechny lokální extrémy platí, že $\nabla f(x) = 0$, což je podmínka nutná, nikoliv postačující.

Dále nás může zajímat v **jakém směru či směrech funkce v daném bodě klesá či roste**. Gradient v bodě skalárně vynásobíme obecným vektorem (x, y) , a ptáme se, kdy je výsledek menší než nula (směrnice klesá) či větší než nula (směrnice roste).

6. Jacobiho matice

Jacobiho matice je matice parciálních derivací vektorové funkce f . Vektorová funkce f je zadána uspořádanou n -ticí reálných funkcí. Těmito funkcím budeme říkat složky vektorové funkce f .

Mějme funkci $\vec{f} : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$, která jako parametr přijímá vektor $x \in \mathbb{R}^n$ a vrací vektor $f(x) \in \mathbb{R}^m$. Jacobiho matice J funkce f je následující matice $m \times n$

$$\text{Pro } f(x) = \begin{pmatrix} f_1 \\ \vdots \\ f_m \end{pmatrix} \text{ platí } J_f = \begin{pmatrix} \frac{\partial f_1}{\partial x_1} & \cdots & \frac{\partial f_1}{\partial x_n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \frac{\partial f_m}{\partial x_1} & \cdots & \frac{\partial f_m}{\partial x_n} \end{pmatrix}$$

Pokud je tato matice čtvercová (tedy $m = n$), nazýváme její determinant Jacobiho determinant (také jacobíán). Jacobiho matice je zobecnění gradientu (a pro $m = 1$ je rovna gradientu).

7. Hessova matice (Hessián)

Hessián je determinant Hessovy matice, někdy se tak taky označuje sama matice. Hessova matice je matice parciálních derivací druhých řádů („parciální derivace parciálních derivací“).

- Hessovou maticí zjistíme, zda je kritický bod extrém a případně jaký (minimum, maximum nebo sedlový bod).
- Pokud máme **více bodů podezřelých z extrémů**, dosadíme je do Hessovy matice, kterou následně vyšetříme.

Nechť máme funkci $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$, potom její Hessova matice je:

$$\begin{aligned} \nabla^2 f(x_1, \dots, x_n) &= \begin{pmatrix} \frac{\partial^2 f}{\partial x_1^2} & \frac{\partial^2 f}{\partial x_1 \partial x_2} & \cdots & \frac{\partial^2 f}{\partial x_1 \partial x_n} \\ \frac{\partial^2 f}{\partial x_2 \partial x_1} & \frac{\partial^2 f}{\partial x_2^2} & \cdots & \frac{\partial^2 f}{\partial x_2 \partial x_n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \frac{\partial^2 f}{\partial x_n \partial x_1} & \frac{\partial^2 f}{\partial x_n \partial x_2} & \cdots & \frac{\partial^2 f}{\partial x_n^2} \end{pmatrix} \\ &= \begin{bmatrix} \begin{pmatrix} \text{x podle x} & \text{x podle y} & \text{x podle z} \\ \text{y podle x} & \text{y podle y} & \text{y podle z} \\ \text{z podle x} & \text{z podle y} & \text{z podle z} \end{pmatrix} \end{bmatrix} \end{aligned}$$

Platí, že pokud je Hessova matice nějak semidefinitivní, tak nemůžu o globálnosti nic prohlásit a prostě smůla.

8. Definitnost matic

- Vlastnost regulárních⁵ matic, která je definována jako

$$(v) * (A) * (v)^T \text{ např.: } \begin{pmatrix} x & y \end{pmatrix} * (A) * \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix}$$

⁵Čtvercová matice, jejíž determinant je různý od nuly, tzn. $\det(A) \neq 0$

- Pokud je výsledek po vynásobení libovolným vektorem
 - vždy > 0 je matice pozitivně definitní,
 - vždy < 0 je matice negativně definitní.
- Pokud má výsledek po vynásobení různými vektory různá znaménka, je matice indefinitní.
- Jestliže je matice pozitivně definitní, pak je v bodě lokální ostré minimum, pokud je semidefinitní, pak minimum není ostré
- Jestliže je matice negativně definitní, pak je v bodě lokální ostré maximum, pokud je semidefinitní, pak maximum není ostré
- Jestliže je matice indefinitní, pak je v bodě sedlový bod

9. Sylvestrovo kritérium

- Můžeme použít pouze pro *symetrické matice*.
- Spočítáme *rohové subdeterminanty*:

$$\nabla^2 f = \left(\underbrace{\begin{pmatrix} \boxed{M1} & \cdots & \cdots \\ \cdots & M2 & \cdots \\ \cdots & \cdots & M3 \end{pmatrix}}_{\text{Hesseova matice}} \right)$$

Vyhodnocení výsledků

- Pokud $\forall i : \det(M_i) > 0 \Leftrightarrow$ matice M je **pozitivně definitní**.
- Pokud $\forall j : \det(M_{2j+1}) < 0$ a $\det(M_{2j}) > 0 \Leftrightarrow$ matice M je **negativně definitní**
 - tj.: „–“ (levý horní roh) \rightarrow „+“ \rightarrow „–“ \rightarrow ... (pravý dolní roh).
- Pokud má matice na diagonále **alespoň dva prvky**, kde je jeden kladný a druhý záporný, je matice **indefinitní**
- **Pokud neplatí ani jedno, není možné touto metodou definitnost určit** (přesněji řečeno: Hesseova matice není pozitivně ani negativně definitní) a musíme použít jinou metodu.

Determinant matice pomocí Sarussova pravidla

$$\det \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{bmatrix} = (a_{11}a_{22}a_{33} + a_{21}a_{32}a_{13} + a_{12}a_{23}a_{31}) - (a_{13}a_{22}a_{31} + a_{12}a_{21}a_{33} + a_{23}a_{32}a_{11})$$

10. Kvadratická forma matice

$$\vec{v} = (x, y, z):$$

$$\begin{pmatrix} x & y & z \end{pmatrix} \underbrace{\begin{pmatrix} a & b & c \\ d & e & f \\ g & h & i \end{pmatrix}}_{\text{Hesseova matice}} \begin{pmatrix} x \\ y \\ z \end{pmatrix} = \dots$$

$$\begin{pmatrix} x(a+d+g) & y(b+e+h) & z(c+f+i) \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x \\ y \\ z \end{pmatrix} = \dots$$

- Do výsledku dosazujeme libovolné vektory a zjišťujeme, zda je celý výraz kladný nebo záporný:
 - Je výraz vždy kladný \rightarrow Hesseova matice je **pozitivně definitní** \rightarrow bod je lokální minimum
 - Je výraz vždy záporný \rightarrow Hesseova matice je **negativně definitní** \rightarrow bod je lokální maximum
 - Je výraz kladný i záporný \rightarrow Hesseova matice je **indefinitní** \rightarrow bod je *sedlový bod*
 - Matice může být i „semidefinitní“ a to tehdy, když pro nenulový vektor je výsledek nulový

11. Tečná rovina

- Obecná rovnice roviny:

$$ax + by + cz + d = 0$$

Rovnice tečné roviny ke grafu funkce $f(x, y)$ v bodě $[a, b]$

$$\frac{\partial f}{\partial x}(a, b)(x - a) + \frac{\partial f}{\partial y}(a, b)(y - b) - z + f(a, b) = 0$$

Jedná se tedy o rovinu s normálovým vektorem

$$\vec{n} = \left(\frac{\partial f}{\partial x}(a, b), \frac{\partial f}{\partial y}(a, b), -1 \right).$$

Část III.

Integrál funkce více proměnných

12. Základní pojmy

Rozdělení intervalu. Mějme $a, b \in \mathbb{R}$, $a < b$, pak konečná množina $\sigma = \{x_0, x_1, \dots, x_n\}$ kde platí $a = x_0 < x_1 < \dots < x_n = b$ se nazývá **rozdělení intervalu**, které je ekvidistantní.

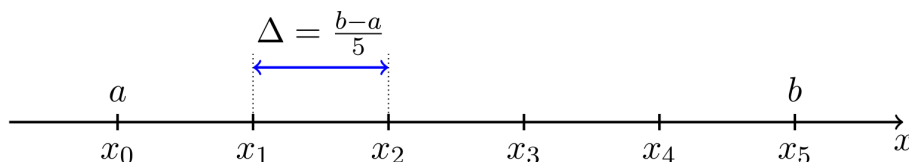
Ekvidistantní. Rozdělení σ se nazývá ekvidistantní, pokud $x_k - x_{k-1} = \frac{b-a}{n}$, $k = 1, \dots, n$. Tedy rozdělení zachovává konstantní vzdálenost mezi prvky.

Norma. Číslo $\nu(\sigma) = \max \{x_k - x_{k-1} | k = 1, \dots, n\}$ se nazývá norma σ . Norma dělení charakterizuje, jak je dělení jemné.

Fun fact: Symbol integrálu \int vznikl protažením písmene S , které označovalo sumu.

13. Riemannův integrál funkce jedné a více proměnných

- Hlavní myšlenka konstrukce je aproximace plochy pod křivkou pomocí obdélníků:
 - interval rozdělíme na malé kousky (tzv. rozdělení intervalu);
 - na těchto kouscích aproximujeme funkci $f(x)$ vhodně zvolenými konstantami;
 - dostaneme takzvané stupňovité funkce;
 - obsah pod grafem stupňovité funkce je součet obdélníků, a tedy snadno spočitatelná veličina.
- Zjemňujeme rozdělení a tím získáváme přesnější a přesnější aproximace hledaného obsahu.
- Přesnou hodnotu získáme tak, že v limitě „pošleme“ šířku výše uvedených malých kousků k nule.

Obrázek 3: Rozdělení intervalu σ

Definice. Necht funkce f je spojitá na intervalu $\langle a, b \rangle$ a $\sigma = \{x_0, x_1, \dots, x_n\}$ je rozdělení tohoto intervalu. Označme

$$M_i = \sup_{x \in \langle x_{i-1}, x_i \rangle} f(x)$$
$$m_i = \inf_{x \in \langle x_{i-1}, x_i \rangle} f(x)$$

pro každé $i = 1, 2, \dots, n$. „SUP“ resp. „inf“ značí *SUPREMUM* tedy největší prvek resp. *infimum* tedy nejmenší prvek. Potom

$$S(\sigma) = \sum_{i=1}^n M_i \Delta_i \text{ a } s(\sigma) = \sum_{i=1}^n m_i \Delta_i$$

nazýváme horním, resp. dolním, součtem funkce f při rozdělení σ , kde $\Delta_i = x_i - x_{i-1}$. Dolní, resp. horní, součty představují obsah plochy tvořené obdélníky pod, resp. nad, grafem funkce.

Posloupnost rozdělení σ_n nazveme normální, pokud pro její normy platí

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \nu(\sigma_n) = 0.$$

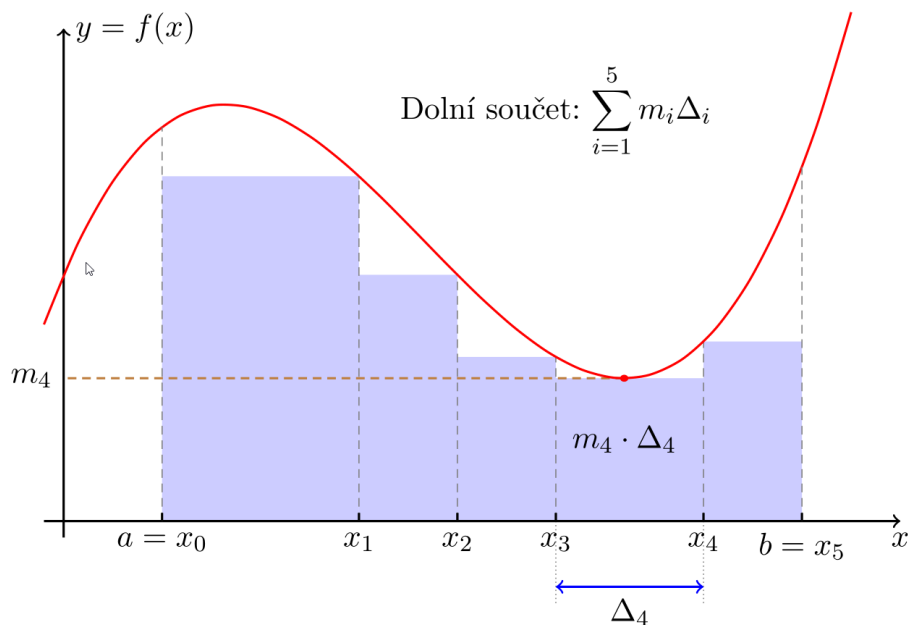
Nyní můžeme zformulovat velmi důležitou větu, umožňující definovat Riemannův integrál.

Nechť σ_n je normální posloupnost rozdělení intervalu $\langle a, b \rangle$ a funkce f nechť je spojitá na intervalu $\langle a, b \rangle$. Potom limity

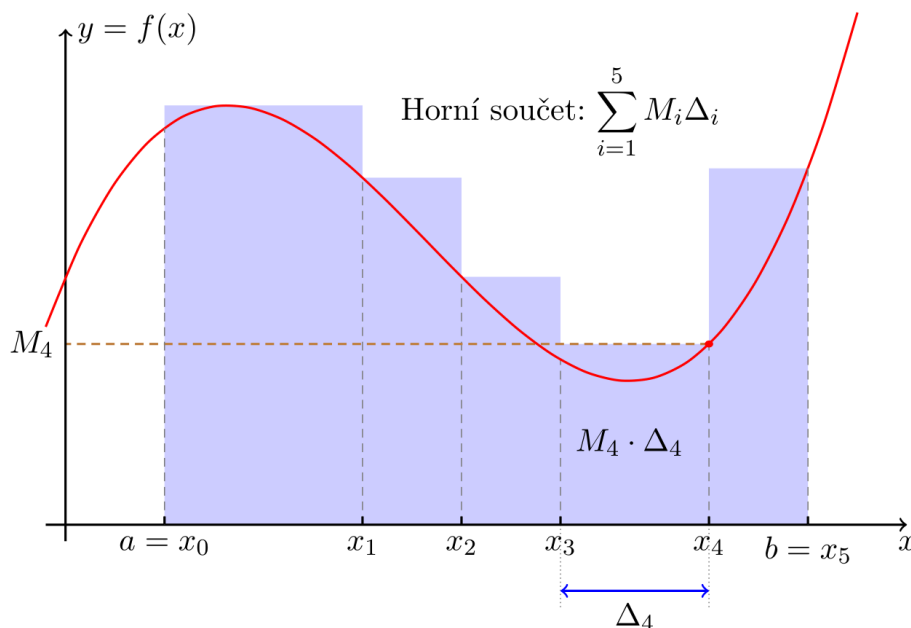
$$\lim_{n \rightarrow \infty} s(\sigma_n) \text{ a } \lim_{n \rightarrow \infty} S(\sigma_n)$$

existují, jsou si rovny a nezáleží na konkrétní volbě posloupnosti σ_n . Tuto společnou limitu nazýváme Riemannovým integrálem funkce f na intervalu $\langle a, b \rangle$ a značíme symboly

$$\int_a^b f \text{ nebo } \int_a^b f(x) dx.$$

Obrázek 4: Dolní součet

Obrázek 5: Horní součet

13.1. Vlastnosti Riemannova integrálu

- Funkce f spojitá na $\langle a, b \rangle$ je na $\langle a, b \rangle$ integrovatelná.

Aditivita integrálu. Nechť f a g jsou spojitě funkce na intervalu $\langle a, b \rangle$. Potom pro Riemannův integrál funkce $f + g$, která je také automaticky spojitá na $\langle a, b \rangle$, platí

$$\int_a^b (f + g)(x) \, dx = \int_a^b f(x) \, dx + \int_a^b g(x) \, dx$$

Multiplikativita integrálu. Nechť f je spojitá na intervalu $\langle a, b \rangle$ a $c \in \mathbb{R}$ je konstanta. Potom pro Riemannův integrál funkce cf platí

$$\int_a^b (cf)(x) \, dx = c \int_a^b f(x) \, dx$$

14. Newtonův integrál

14.1. Primitivní funkce

Primitivní funkce k funkci f je taková funkce F , pro kterou platí, že

$$f = F'$$

. Hledání primitivní funkce je tedy něco jako inverzní proces k derivování.

14.2. Primitivní funkce elementárních funkcí

Přehled tabulkových integrálů

$$\begin{aligned}\int 0 \, dx &= c \\ \int a \, dx &= ax + c \\ \int x^n \, dx &= \frac{1}{n+1} x^{n+1} + c \text{ pro } x > 0, n \in \mathbb{R} \text{ a } n \neq -1 \\ \int \frac{1}{x} \, dx &= \ln |x| + c \text{ pro } x \neq 0 \\ \int e^x \, dx &= e^x + c \\ \int a^x \, dx &= \frac{a^x}{\ln(a)} + c \text{ pro } a > 0, \text{ a } a \neq 1 \\ \int \sin x \, dx &= -\cos x + c \\ \int \cos x \, dx &= \sin x + c\end{aligned}$$

- Integrace *per partes* (integrace po částech):

$$\int u * v' = uv - \int u' * v$$

- Substitute

$$\int_a^b f(x) \, dx = \int_{\Phi^{-1}(a)}^{\Phi^{-1}(b)} \Phi'(t) f(\Phi(t)) \, dt$$

14.3. Newtonova-Leibnizova formule

Newtonův integrál představuje definici určitého integrálu, která je založena na existenci primitivní funkce.

Platí, pokud je funkce $f(x)$ spojitá na intervalu $\langle a, b \rangle$ a funkce $F(x)$ je k ní na intervalu $\langle a, b \rangle$ primitivní.

$$\int_a^b f(x) \, dx = [F(x)]_a^b = F(b) - F(a)$$

Tento vztah bývá též označován jako Newton-Leibnizova formule, popř. se o něm také hovoří jako o základní větě integrálního počtu.

15. Dvojný integrál nad obdélníkovou oblastí

Následující věta nám říká, jak převést problém výpočtu dvojného integrálu na dva jednodimenzionální podproblémy. Dvojný integrál přes obdélníkovou oblast D definujeme

jako

$$\iint_D f(x, y) \, dx dy = \int_a^b \left(\int_c^d f(x, y) \, dy \right) dx \text{ nebo } \int_c^d \left(\int_a^b f(x, y) \, dx \right) dy$$

kde $D = \langle a, b \rangle \times \langle c, d \rangle \subset D_f \subset \mathbb{R}^2$ a $a < b$, $c < d$ jsou reálná čísla.

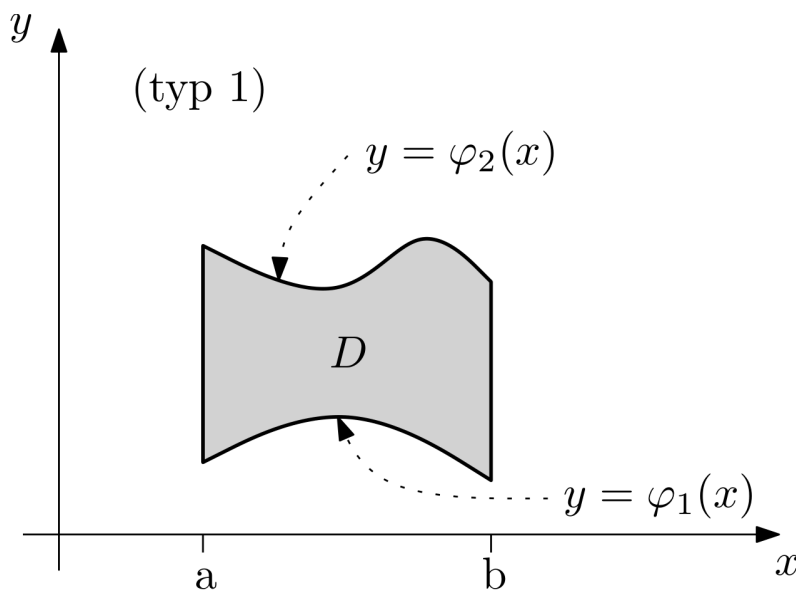
Výpočet dvojného integrálu tedy můžeme provést tak, že funkci nejdříve zintegrujeme vzhledem k jedné proměnné a druhou považujeme za konstantu. Výsledek této integrace (získaný pomocí Newtonovy formule) potom již závisí pouze na jedné proměnné, vzhledem které provedeme druhou integraci.

16. Dvojný integrál nad obecnou oblastí

Nyní si ukážeme, jak integrovat i přes oblasti, které jsou vymezené spojitými funkcemi. Uvažujeme dva typy oblastí

- **Typ 1:** x je z intervalu $\langle a, b \rangle$ a y je omezené spojitými funkcemi $\varphi_1(x)$ a $\varphi_2(x)$.

$$\iint_D f(x, y) \, dx dy = \int_a^b \left(\int_{\varphi_1(x)}^{\varphi_2(x)} f(x, y) \, dy \right) dx$$

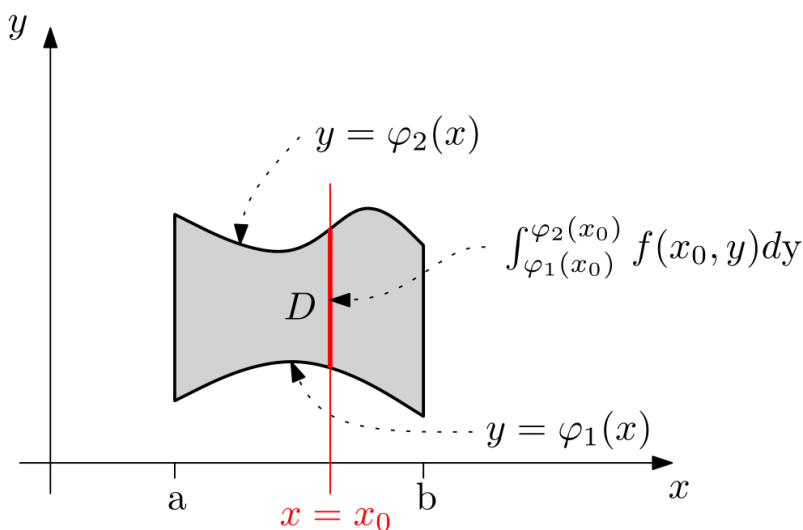

Obrázek 6: Obecná oblast typu 1

Myšlenka:

- Pro oblast typu 1 zafixujeme hodnotu x (na obrázku $x = x_0$), nad vzniklým řezem oblasti D (na obrázku tučná červená čára) nám vznikne funkce $f(x_0, y)$ jedné proměnné y .
- Plocha nad tímto řezem je rovna $\int_{\varphi_1(x_0)}^{\varphi_2(x_0)} f(x_0, y) \, dy$

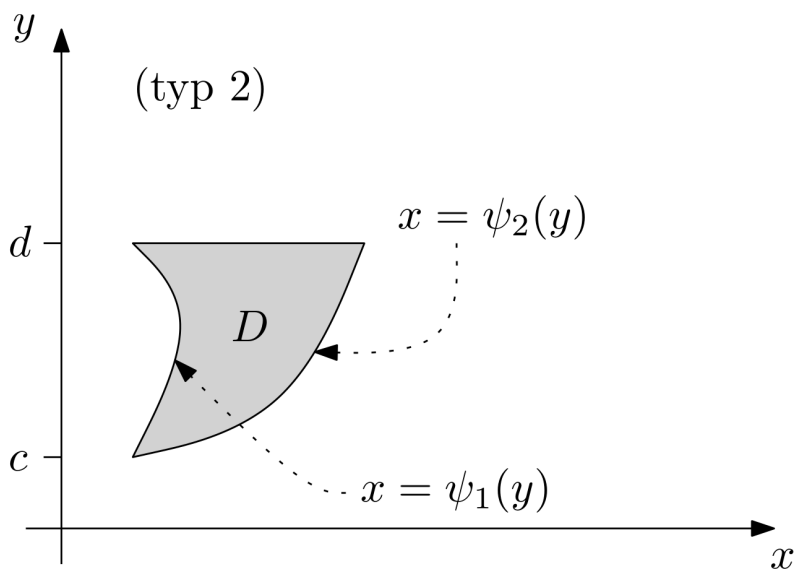
- Nyní „posčítáme“ takto získané jednorozměrné plochy přes všechna x od a do b a dostaneme $\iint_D f(x, y) dx dy = \dots$

Obrázek 7: Obecná oblast typu 1

- **Typ 2:** y je z intervalu $\langle c, d \rangle$ a x je omezené spojitými funkcemi $\psi_1(y)$ a $\psi_2(y)$.

$$\iint_D f(x, y) dx dy = \int_c^d \left(\int_{\psi_1(y)}^{\psi_2(y)} f(x, y) dx \right) dy$$

Obrázek 8: Obecná oblast typu 2

Poznámka k příkladu 2.2 ve cvičení 12: Vypočítejte $\iint_D f(x+y)^2 dx dy$. Zde budeme vyjadřovat y pomocí x (tj. $f(y) = x \dots$ – funkce ohraničující „shora“ a „zdola“

trojúhelník), poté se budeme automaticky omezovat na ose x .

$$\int_{x_1}^{x_2} \left(\int_{y_1}^{y_2} (\dots) dy \right) dx$$

17. Trojný integrál a aplikace

Pomocí trojného integrálu můžeme spočítat několik užitečných čísel charakterizujících daný objem pod grafem funkce f nad oblastí D .

Konstrukce trojného integrálu je naprosto analogická konstrukci integrálu dvojného, pouze integrujeme funkci tří proměnných $f(x, y, z)$

$$\iiint_D f(x, y, z) dx dy dz$$

Výpočet lze opět převést na tři výpočty jednorozměrného integrálu, existuje ovšem 3! možných pořadí integrování.

Část IV.

Teorie grafů

18. Párování v grafu

18.1. Bipartitní graf

Bipartitní graf je takový graf, jehož množinu vrcholů je možné rozdělit na dvě disjunktní množiny tak, že žádné dva vrcholy ze stejné množiny nejsou spojeny hranou.

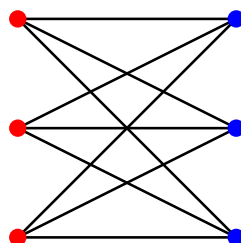
$$\begin{aligned} G &= (W, E) \\ W &= V \cup U \end{aligned}$$

V a U jsou neprázdné disjunktní množiny a pro každou hranu platí, že jeden její vrchol je z V a druhý z W .

- **Úplný bipartitní graf** je, jestliže z každého vrcholu jedné množiny vedou hrany do všech vrcholů druhé množiny. Tedy platí

$$E = U \times W$$

nebo-li v grafu existují všechny hrany s touto vlastností.

Obrázek 9: Úplný bipartitní graf

- (Bipartitní) graf je **regulární**, jestliže všechny jeho vrcholy mají stejný stupeň. **Stupeň vrcholu** je počet hran, které z daného vrcholu vedou.

18.2. Párování v grafu

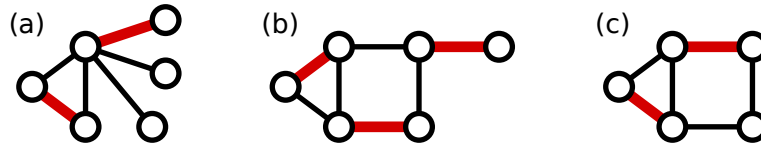
Párování v grafu – definice

Buď $G = (W, E)$ graf. $M \subset E$ (podmnožina hran grafu G) se nazývá párování v grafu G , jestliže žádné dvě hrany z M nemají společný vrchol.

Jinými slovy: Vrcholy grafů dáváme do párů. Pár může vzniknout jen tam, kde byla hrana. Přitom každý vrchol může být jen v jednom páru.

- **Maximální párování** – žádné jiné párování nemá více hran (nebo-li párování obsahuje nejvyšší možný počet hran). Graf může mít více maximálních párování.

- Párování je rovněž maximální, jestliže v grafu neexistuje M -zlepšující cesta.

Obrázek 10: Možná maximální párování v grafu, více hran už žádné jiné párování nemá

- **M -saturovanost** vrcholu (též nasycenost vrcholu) – vrchol je již obsažen v nějakém párování.
- **Perfektní párování** (někdy též úplné) znamená, že jsou všechny vrcholy M -saturované (tj. všechny vrcholy grafu jsou součástí nějakého párování / páru). Perfektní párování je vždy maximální.
- **M -střídající cesta** je taková cesta, jejíž vrcholy střídavě leží a neleží v párování.
- **M -zlepšující cesta** je taková M -střídající cesta, jejíž koncové body nejsou saturované (přidáním hrany, která je spojuje, získáme opět párování, které bude mít však o jednu cestu více).

18.3. Stabilní párování

- Pár (z, p) , $z \in P$, $p \in P$ je **nestabilní** v M , jestliže
 - z a p nejsou spárováni v M ,
 - spárováním z a p by si polepšil jak zaměstnanec z , tak zaměstnavatel nabízející pozici p ,
- M je stabilní, jestliže v M neexistuje nestabilní pár.
- V úplném bipartitním grafu **stabilní** párování vždy alespoň jedno existuje.

Dvořící algoritmus

Dokud není splněna ukončovací podmínka, probíhá každý den takto:

- **Ráno:** každá žena stojí na svém balkóně. Každý muž stojí pod balkónem ženy, která je nejvýše v jeho seznamu, a dvoří se jí. Muži s prázdným seznamem jsou doma.
- **Odpoledne:** každá žena, pod jejíž balkónem jsou alespoň dva muži, řekne tomu v seznamu nejvýše položenému, aby přišel zítra a ostatním, ať už nechodí.
- **Večer:** každý odehnáný muž si škrtne ze svého seznamu ženu, která ho dnes odehnala.

Ukončovací podmínka: každé ženě se dvoří nejvýše jeden muž.

- Párování, nalezená pomocí dvořícího algoritmu, jsou extrémní. neb pro ty na balkóně dopadnou nejhůře (mohou si vybírat jen z těch, kteří za nimi přijdou) a pro ty pod balkónem nejlépe (jdou za tím nejlepším partnerem).

Část V.

Ostatní

19. Modulární aritmetika

Algoritmus 1 Výpočet modula ze záporného čísla

```
1 int mod(int x, int m)
2 {
3     return (x%m + m)%m;
4 }
```

Ukázka použití:

```
1 >>> mod(-6, 5)
2 4
3 >>> mod(-2, 3)
4 1
5 >>> mod(-1, 3)
6 2
```

19.1. Inverzní modulo

- Inverzi lze nalézt, jen když jsou základ a modulo nesoudělné.

Příklad

Nalezněte

$$\left|5^{-1}\right|_{11} = ?.$$

Musí tedy platit

$$(5 * x) \bmod 11 = 1.$$

Řešení

$$x = 9, \text{ protože } 5 * 9 = 45 \text{ a } (45)_{11} = 1.$$

Příklad II.

V Z_{223}^\times najděte inverzi k číslu 63.

- Inverzi nalezneme pomocí Rozšířeného Euklidova algoritmu.

		223	63
223	1	0	
63	0	1	
\vdots	\vdots	\vdots	\vdots
1	1	-46	-9

$$inv. = -46$$

Výsledek převedeme do kladného modula

$$inv. = -46 + 223 = \underline{177}.$$

19.2. Lineární kongruentní rovnice

Rovnice

$$a * x \equiv b \pmod{M}$$

má řešení, jestliže („⁶ – dělí)

$$GCD(a, M) | b.$$

Řešení:

Najdi $\alpha \in \mathbb{Z}$ tak, že $\alpha * a + \beta * M = GCD(a, M)$, pak

$$x \equiv \frac{\alpha * b}{GCD(a, M)} \pmod{\frac{M}{GCD(a, M)}}$$

19.3. Malá Fermatova věta

$$a^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}$$

$$p \in \mathbb{P}, GCD(a, p) = 1$$

⁶ $a|b$ znamená „ a dělí b “ tzn. $a < b$. Např. $2|16$.

Příklad

Spočítejte

$$381^{152} \bmod 13$$

$$\text{GCD}(381, 13) = 1, \mathbf{p} \in \mathbb{P}.$$

Modulo je prvočíslo, MFV tedy můžeme použít

$$\begin{aligned} 381^{12} &\equiv 1 \pmod{13} \\ 152 &= 12 * 12 + 8 \\ \left| 381^{12*12+8} \right|_{13} &= \left| \cancel{381^{12*12}} \right|_{13} * \left| 381^8 \right|_{13} \\ \left| 381 \right|_{13} &= 4 \\ 4^8 &= \left((4^2)^2 \right)^2 \\ \left| 4^2 \right|_{13} &= 3 \\ \left| (4^2)^2 \right|_{13} &= \left| 81 \right|_{13} = \underline{\underline{3}}. \end{aligned}$$

19.4. Eulerova věta

- Zobecnění Malé Fermatovy věty

$$a^{\varphi(n)} \equiv 1 \bmod n$$

$$n \in \mathbb{N}, \text{GCD}(a, n) = 1$$

Příklad

Spočítejte

$$3^{15} \bmod 28.$$

Modulo není prvočíslo, můžeme tedy použít Eulerovu větu

$$\text{GCD}(3, 28) = 1, p \notin \mathbb{P}$$

$$\begin{aligned}\varphi(28) &= \varphi(2^2 * 7) = (2-1) * 2 * \varphi(7) = 2 * 6 = \mathbf{12} \\ 3^{15} &= 3^{\mathbf{12}} * 3^3\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}\left| 3^{\varphi(28)} \right|_{28} &\equiv 1 \pmod{28} \\ \left| 3^{12} * 3^3 \right|_{28} &\equiv 1 \pmod{28} \\ \left| 3^{\cancel{12}} * 3^3 \right|_{28} &\equiv 1 \pmod{28} \\ &\equiv 3^3 \equiv \underline{\underline{27}}.\end{aligned}$$

19.5. Čínská věta o zbytcích

Jsou dána přirozená čísla m_1, m_2, \dots, m_k , která jsou mezi sebou nesoudělná a $m \geq 2$. Pak pro libovolná celá čísla a_1, a_2, \dots, a_k existuje celé číslo x takové, že

$$\begin{aligned}x &\equiv a_1 \pmod{m_1} \\ x &\equiv a_2 \pmod{m_2} \\ &\vdots \\ x &\equiv a_k \pmod{m_k}.\end{aligned}$$

Tato soustava rovnic má řešení x a toto řešení je určeno jednoznačně v modulo

$$M = m_1 * m_2 * \dots * m_k.$$

Příklad^a

Řešte následující soustavu:

$$\begin{aligned}x &= 2 \pmod{3} \\x &= 1 \pmod{8} \\x &= 7 \pmod{13}\end{aligned}$$

Řešení bude ve tvaru:

$$x = 2 * q_1 + 1 * q_2 + 7 * q_3 \pmod{(3 * 8 * 13)}; 3 * 8 * 13 = 312$$

První koeficient:

$$\begin{aligned}s_1 &= \prod_{j \neq 1} m_j = 8 * 13 = 104 \\t_1 &= (s_1)^{-1} = (104)^{-1} = (2)^{-1} = 2 \pmod{3} \\q_1 &= s_1 * t_1 = 104 * 2 = 208 \pmod{312}\end{aligned}$$

Druhý koeficient:

$$\begin{aligned}s_2 &= \prod_{j \neq 2} m_j = 3 * 13 = 39 \\t_2 &= (s_2)^{-1} = (39)^{-1} = (7)^{-1} = 7 \pmod{8} \\q_2 &= s_2 * t_2 = 39 * 7 = 273 \pmod{312}\end{aligned}$$

Třetí koeficient:

$$\begin{aligned}s_3 &= \prod_{j \neq 3} m_j = 3 * 8 = 24 \\t_3 &= (s_3)^{-1} = (24)^{-1} = (11)^{-1} = 6 \pmod{13} \\q_3 &= s_3 * t_3 = 24 * 6 = 144 \pmod{312}\end{aligned}$$

Celkový výsledek:

$$x = 2 * 208 + 1 * 273 + 7 * 144 = 1697 = 137 \pmod{312}$$

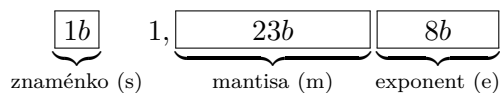
Soustavu rovnic tedy řeší tato celá čísla:

$$x = 137 + k * 312, k \in \mathbb{Z}$$

^a<http://voho.cz/wiki/matematika/cinska-veta-o-zbytcich/>

20. Numerická matematika a strojová čísla

Struktura strojově zapsaného čísla

$$\text{resp.: } (-1)^z * (1, m)_2 * 2^{e-b}$$

- Obsahuje skrytou 1,
- V jednoduché přesnosti má exponent **rozsah** $-128, +127$ a je zapsán v aditivním kódu.
 - Př.: „Číslo jsme normalizovali posunem o 9 míst doleva.“

$$\begin{aligned}
 e - 127 &= 9 \\
 e &= (136)_{10} = (10001000)_2
 \end{aligned}$$

- Do strojového formátu je možné zapsat pouze zlomky ve tvaru $\frac{x}{2^y}$, kde x a y jsou celá čísla
 - Všechna ostatní čísla, mají binární reprezentaci nekonečnou a periodickou

Při převodu dochází k chybám (vlivem zaokrouhlování nebo krácení). Nechť α je přibližnou reprezentací čísla a a je skutečná hodnota čísla. **Absolutní chybu** spočítáme jako

$$|\alpha - a|$$

a **relativní chybu** pro $a \neq 0$ jako

$$\frac{|\alpha - a|}{|a|}.$$

„Pravítko“ na převod z a do binární soustavy

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1024	512	256	128	64	32	16	8	4	2	1

Zápis čísel ve tvaru 2^n

Číslo ve tvaru

$$2^{-n}$$

má binární reprezentaci

$$0, \underbrace{000 \dots 000}_{(n-1) \times 0} 1.$$

Číslo ve tvaru

$$2^n$$

má binární reprezentaci

$$1 \underbrace{000 \dots 000}_{n \times 0}.$$

Odčítání binárních čísel

$$\begin{aligned} 1 - 1 &= 0 \\ 1 - 0 &= 1 \\ 0 - 1 &= 1 \text{ (+ přenos)} \end{aligned}$$

Příklad

$$\begin{array}{r} 1 \ 0 \ 0 \\ - \ 1 \ 1 \\ \hline 0 \ 0 \ 1 \end{array}$$

Pokud převádíme zlomek, který je strojovým číslem, nemusíme používat hladový algoritmus, ale pomůžeme si rozkladem na mocniny 2. Např. chceme-li rozložit číslo

$$\frac{49}{512} = \frac{32 + 16 + 1}{2^9} = \underbrace{\frac{2^5}{2^9}}_{9-5=\boxed{4}} + \underbrace{\frac{2^4}{2^9}}_{9-4=\boxed{5}} + \underbrace{\frac{2^0}{2^9}}_{9-0=\boxed{9}}$$

Číslo bude ve tvaru 0, a následovat bude $9 \times$ nula:

$$0, \underbrace{000 \ 1}_{[4][5]} \underbrace{1 \ 0001}_{[9]}.$$

20.1. IEEE-754

Přesnost	Délka mantisy („m“)	Délka exponentu („d“)	„b“
binary32 (single)	23	8	127
binary64 (double)	52	11	1023
binary128 (quadruple)	112	15	16383

Tabulka 1: Počty cifer standardu IEEE-754

- Ve standardu jsou popsány i situace NaN, +Inf, -Inf.
- Pokud reprezentujeme čísla mimo rozsah, dochází k přetečení (overflow) resp. podtečení (underflow).
- **Absolutní chyba** je $|\alpha - a|$, kde α je reprezentace čísla a .
- Pro $a \neq 0$ se **relativní chyba** rovná $\frac{|\alpha - a|}{|a|}$.

20.2. Hladový algoritmus

- Slouží pro získání binární reprezentace čísel

Příklad

$$\left(\frac{1}{13}\right)_{10} = (?)_2$$

Zvolíme l , tak aby platilo

$$\begin{aligned} 2^l &\leq \frac{1}{13} < 2^{l+1} \\ l &= -4 \\ \frac{1}{16} &\leq \frac{1}{13} < \frac{1}{8} \end{aligned}$$

Protože $l = -4$, bude výsledné číslo ve tvaru

$$0, \underbrace{000}_{\#4} \underbrace{?}_{\#5} \underbrace{?}_{\#...}$$

Algoritmus:

$$l' = |l| = 4$$

*	(> 1 or < 1)	Výsledek	Do dalšího kroku	Výsledné číslo
$\frac{1}{13} * 2^4$	$\frac{16}{13}$	$> 1 \rightarrow \#4 = 1$	$\frac{16}{13} - 1 = \frac{3}{13}$	0,000 1
$\frac{3}{13} * 2$	$\frac{6}{13}$	$< 1 \rightarrow \#5 = 0$	\times	0,0001 0
$\frac{6}{13} * 2$	$\frac{12}{13}$	$< 1 \rightarrow \#6 = 0$	\times	0,00010 0
$\frac{12}{13} * 2$	$\frac{24}{13}$	$> 1 \rightarrow \#7 = 1$	$\frac{24}{13} - 1 = \frac{11}{13}$	0,000100 1
\vdots	\vdots	\vdots	\vdots	\vdots
				0,00010011101100 0
$\frac{8}{13} * 2$	$res = \frac{16}{13} \rightarrow \perp$	\times	\times	\times

21. Numerické metody řešení soustav lineárních rovnic

21.1. Přímé metody – Gausova, hornerova

Máme vzorec, podle kterého vypočteme výsledek. Počítá s řešením nějakého problému v konečném počtu kroků – v teoretické absolutní přesnosti dává přesné řešení.

- Hornerova metoda – hodnota polynomu v bodě,
- Gaussova eliminace – má složitost $\mathcal{O}(n^3)$.

21.2. Iterační metody

Konstruuje **posloupnost přibližných řešení** (používáme předchozí výsledky) a hledáme celkové přibližné řešení matematického problému. Chceme-li řešit soustavu n lineárních rovnic, zapíšeme ji v maticovém tvaru

$$Ax = b,$$

kde A je nesingulární (singulární matice je čtvercová matice jejíž determinant je roven nule).

- b je vstup úlohy a x je řešení.
- Norma je funkce, která každému nenulovému vektoru přiřazuje kladné reálné číslo (tzv. délku nebo velikost), nulový vektor jako jediný má délku 0.
- Musí být zaručeno, že celá iterační metoda bude konvergovat ke správnému výsledku.

Jednotlivé vektory posloupnosti (jednotlivá řešení) budeme počítat předpisem

$$Qx_k = (Q - A)x_{k-1} + b$$

pro všechna $k > 0$. Na začátku (kdy ještě nemáme předchozí výsledek) se volí x_k náhodně. Předpis pro řešený problém je

$$Ax = b.$$

- Vektor chyby je

$$e_k = x_k - x.$$

- Kdy ukončit? Iterační metodu ukončíme v kroku k , dosáhne-li x_k požadované přesnosti (ta je většinou dána v zadání).
 - V praxi mají algoritmy ještě jako parametr maximální počet iterací. Pokud po jeho překročení nenalezneme řešení s danou chybou, metoda selhala.

Normy:

- Eukleidovská norma,
- Maticová norma.

Metody (konkrétní volby Q):

- Richardsonova metoda $Q = I$ (jednotková matice),
- Jacobiho metoda

$$Q = D = \begin{pmatrix} a_{1,1} & 0 & \dots & 0 \\ 0 & a_{2,2} & \ddots & \vdots \\ \vdots & \ddots & \ddots & 0 \\ 0 & \dots & 0 & a_{n,n} \end{pmatrix},$$

- superrelaxační metoda.

V iterační metodě počítáme chybu (odchylku) jako $\|Ax_k - b\|$.

Konkrétní zvolené Q závisí na zvolené metodě:

- Richardsonova metoda

$$Q = I = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & \cdots \\ 0 & 1 & 0 & \cdots \\ 0 & 0 & 1 & \cdots \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots \end{pmatrix}$$

- Jacobiho metoda

$$Q = D = \begin{pmatrix} a_{1,1} & 0 & \cdots & 0 \\ 0 & a_{2,2} & \ddots & \cdots \\ \vdots & \vdots & \ddots & 0 \\ 0 & \cdots & 0 & a_{n,n} \end{pmatrix}$$

- super-relaxační metoda (SOR metoda)

$$Q = \frac{1}{\omega}D + L, \text{ kde } \omega \in \mathbb{R} \setminus \{0\}$$

Značení matic:

- L je dolní trojúhelníková matice s prvky matice A ,
- D je diagonální matice s prvky matice A na diagonále,
- I je jednotková matice.

22. Teorie čísel

22.1. Bézoutovy koeficienty

Bézoutovy koeficienty α a β

$$\alpha * N_1^+ + \beta * N_2^+ = GCD(N_1^+, N_2^+)$$

- Koeficienty je možné vypočítat pomocí [Rozšířený Euklidův algoritmus](#)
- GCD je možné vypočítat pomocí Euklidova algoritmu

Příklad „Petrův postup“

Hledáme $\alpha * 12 + \beta * 42 = 6$

		α	β
$?$	\times	42	0 1
3	\times	12	1 0
2	\times	6	<u><u>-3</u></u> <u><u>1</u></u>
		0	

$$-3 * 12 + 1 * 42 = 6.$$

Příklad výpočtu GCD

$$GCD(27, 45) = ?$$

$$45 = 1 * 27 + 18$$

$$27 = 1 * 18 + 9$$

$$18 = 2 * \boxed{9} + 0 (\rightarrow \perp)$$

$$GCD(27, 45) = \underline{9}$$

Pokud $gcd(m, n) = 1$, pak říkáme, že m a n jsou nesoudělná.

23. Fuzzy matematika

Fuzzy matematika – matematika neurčitost nějakého prvku u z universa U k množině A .

- U klasických množin buď nějaký prvek do množiny patří nebo do ní nepatří. Toto je možné definovat jednoznačným výčtem prvků nebo definicí vlastností.
- V teorii fuzzy množin existuje *funkce příslušnosti*, která přiřazuje nějakému prvku u jeho stupeň příslušnosti k A .
- Využití v informatice: shlukování dat, hledání podobných obrázků.

23.1. Vzdálenost a podobnost

Vzdálenost $\downarrow \sim$ podobnost \uparrow

Vzdálenosti založené na normě vektoru:

- Minkovského

$$\|x\| = \left\| \begin{pmatrix} x_1 \\ \vdots \\ x_n \end{pmatrix} \right\| = \sqrt[p]{\sum_{i=1}^n |x_i|^p}, \quad p \in [1, \infty]$$

- Eukleidovská

$$\|x\| = \sqrt{\langle x, x \rangle} = \sqrt{x^T x} = \sqrt{\sum_{i=1}^n x_i^2}$$

- Manhatanská

$$\|x\| = \sum_{i=1}^n |x_i|, \quad p = \infty : \|x\| = \max_{i=1, \dots, n} |x_i|$$

- Mahalanobisova vzdálenost – vzdálenost realizací x, y náhodných vektorů X, Y splňujících $\text{var}X = \text{var}Y$.

– - Jde o obecné měřítko vzdálenosti beroucí v úvahu korelaci mezi parametry

Další míry podobnosti náhodných veličin dle korelačních koeficientů:

- Pearsonův
- Spearmanův
- Kendallův

Podobnost binárních vektorů:

- Hammingova vzdálenost

23.2. Fuzzy množiny

- Fuzzy logika může operovat se všemi hodnotami z intervalu $\langle 0; 1 \rangle$, kterých je nekonečně mnoho.

23.2.1. Průnik (součin) fuzzy množin (T -normy)

Průnik je definován jako binární operace

$$T : \langle 0, 1 \rangle^2 \rightarrow \langle 0, 1 \rangle$$

, která splňuje následující operace

- komutativita ,
- asociativita
- monotonie
- okrajová podmínka

Příklady norem

- Gödelova (drastická) norma

$$\mu_{A \cup B}(x) = \max(\mu_A(x); \mu_B(x))$$

- Łukasiewiczova norma

$$\mu_{A \cup B}(x) = \min(\mu_A(x) + \mu_B(x); 1)$$

- Součinná norma

$$\mu_{A \cup B}(x) = (\mu_A(x) + \mu_B(x); 1) - (\mu_A(x) * \mu_B(x); 1)$$

23.2.2. De Morganovy zákony a T -konormy (součet – sjednocení)

- Komutativita

$$\perp(a, b) = \perp(b, a)$$

- Monotonie

$$\perp(a, b) \leq \perp(c, d) \text{ když } a \leq c \text{ a } b \leq d$$

- Asociativita

$$\perp(a, \perp(b, c)) = \perp(\perp(a, b), c)$$

- Identický element

$$\perp(a, 0) = a$$

23.3. Kopule

- Kopule je pojítka mezi fuzzy matikou a pravděpodobností.
- Kopule se hodí v pravděpodobnosti, kde ukazují závislost mezi dvěma náhodnými veličinami.

23.4. Defuzzifikace

- Defuzzifikace - zobrazení fuzzy množiny do jejího univerza.
- K čemu to je - mám přístroj řízený fuzzy množinou, ale abych ho nastavil, potřebuju znát jednu konkrétní hodnotu.

24. Optimalizace

24.1. Druhy optimalizačních úloh

- **Diskrétní** (==**kombinatorické**) – proměnné z konečné, často velmi velké, množiny. Např. požadavek, proměnné x_i celá čísla či $x_i \in \{0,1\} \rightarrow$ integer programming problems.
- **Spojité** – proměnné reálná čísla či prvky z nespočetných množin. Jednodušší řešení - lze použít spojitost a hladkost funkce, napoví hodně o chování funkce v okolí daného bodu.

Algoritmy mohou být:

- Deterministické
- Stochastické – každý běh jiný